

SELETUSKIRI

Eesti seisukohad Euroopa kriitiliste toormete keskuse avaliku konsultatsiooni kohta

Kokkuvõte

Euroopa Komisjon kogub kuni 29. juulini tagasisidet puhta tööstuse leppes ja RESourceEU tegevuskavas välja kuulutatud Euroopa kriitiliste toormete keskuse loomise õigusliku ettepaneku esitamiseks. Eelnõu on plaanis avaldada 2026. aasta kolmandas kvartalis. Avalikus konsultatsioonis pakub komisjon välja keskuse neli põhifunktsiooni: tööstusandmete kogumine ja süsteemne väärtusahelate seire; strateegiliste varude loomine; ühisostud ja nõudluse koondamine; kriitiliste toormete valdkonna rahastuse koordineerimine. Keskus toetab kriitiliste toormete määruse (EL) 2024/1252 rakendamist.

Euroopa kriitiliste toormete keskuse loomise olulisemad mõjud Eestile on seotud sektori varustuskindluse ja üldise majandusliku stabiilsuse tagamisega, sh tööprotsesside katkemise vältimise ja valdkonna tööhõive kaitsmisega.

Eesti peab oluliseks, et Euroopa Liidu kriitiliste ja strateegiliste toormete tööstusandmete kogumine hõlmaks kogu väärtusahelat või vähemalt selle Euroopa Liiduga seotud osa ning et andmete kogumisel vähendataks liikmesriikide vahelist killustatust. Oluline on, et tööstusettevõtted jagaksid Euroopa Komisjoniga asjakohast teavet, kuid tagatud peab olema antud sisendi ja ärisaladuste kaitse ning ettevõtetele peab andmete jagamisega kaasnema praktiline kasu.

Eesti näeb Euroopa Liidu tasandil kriitiliste toormete strateegiliste varude loomist olulise majandusjulgeolekut tagava meetmena, kuid antud mehhanism peab olema suunatud eelkõige kriisiolukordadele ja varustuskindluse tagamisele. Keskenduda tuleb suurima tarneriski ja strateegilise tähtsusega toormetele ning varude vabastamine peab põhinema põhjalikel riskihinnangutel ja sõltumatul turujärelevalvel. Varude loomise kord peab põhinema tihedal era- ja avaliku sektori koostööl, kuid füüsiline ladustamine peab toimuma eelkõige tööstuse juhtimisel. Liikmesriigi avalik sektor saab pakkuda suuniseid ning omada toetavat, täiendavat ning koordineerivat rolli. Samuti on Eesti seisukohal, et varude ladustamise asukohad tuleb liiduüleselt hajutada, nii julgeolekukaalutlustel kui ka erinevate tööstusettevõtete tugevusi ja geograafilist jaotust arvestades. Eesti haruldaste muldmetallide valdkonna ettevõtted peavad olema antud toormete ladustamisel keskselt kaasatud.

Leiame, et ühisoste tuleb eelkõige rakendada vaid juhul, kui ohus on Euroopa Liidu strateegiliste sektorite, sh kaitse- või energiatööstuse varustuskindlus või kui üksikettevõtete läbivõimevõimalused on piiratud.

Lisaks on valdkonna edendamisel oluline erinevate rahastamisinstrumentide, sh laenude, garantiide, toetuste paindlik kasutamine ning mh on tähtis võimestada maavarauuringute ning ringlussevõtu ja toormete asendamise rahastamist.

Ülevaade ja eesmärk

Vastavalt 26. veebruaril 2025 avaldatud puhta tööstuse leppele¹ ning 3. detsembril 2025 avaldatud RESourceEU tegevuskavale² plaanib Euroopa Komisjon esitada õigusliku ettepaneku **Euroopa kriitiliste toormete keskuse** loomiseks. Nii RESourceEU tegevuskava kui ka loodava keskuse sihiks on kiirendada kriitiliste toormete määruse (EL) 2024/1252³ rakendamist ja tugevdada ELi vastupanuvõimet tarnehäiretele, sh tahtlikule turumanipulatsioonile ja sihistatud ekspordipiirangutele.⁴ Antud algatused toetavad ka kriitiliste toormete määruse all seatud eesmärke saavutada 2030. aastaks võimekus tarbitavast aastastest kriitiliste toormete kogusest Euroopa Liidu siseselt kaevandada 10%, töödelda 40% ja ringlusse võtta 25% ning samaaegselt tagada, et Euroopa Liit ei sõltuks ühestki kolmandast riigist mõne toorme tarnimises enam kui 65% ulatuses.

Komisjon toob ELi kriitiliste toormete tööstuse vaatest välja peamised probleemid, milleks on puuduv ülevaade ELi hõlmavate väärtusahelate ja seeläbi peamiste riskide kohta, ELi tööstuse puudulik turuvõimekus ja ligipääs kriitilistele toormetele maailmaturul, liigne haavatavus tarnehäiretele ja turutõrgetele ning ebapiisav rahaline toetus ELi kriitiliste ja strateegiliste toormete projektidele. Avaliku konsultatsiooni raames pakub komisjon antud probleemide lahendamiseks keskusele välja neli ülesannet - ELi kriitiliste toormete tööstuse andmete seire süsteemse arendamise, tööstuse toormetele juurdepääsu tugevdamise läbi nõudluse koondamise, strateegiliste varude loomise tarnehäiretele reageerimiseks ning kriitiliste ja strateegiliste toormete projektide rahastamise tõhusama koordineerimise.

Keskuse loomisel lähtutakse Jaapani metallide ja energiajulgeoleku organisatsiooni (JOGMEC) kogemusest. JOGMEC toetab Jaapani ettevõtete tegevust kogu tarneahelas alates maavarauuringutest ja kaevandusprojektidest kuni töötlemise, ringlussevõtu ja strateegiliste varudeni, mh hoiab JOGMEC kuni 180 päeva varu 35 kriitilise toorme puhul.

¹ KOMISJONI TEATIS EUROOPA PARLAMENDILE, NÕUKOGULE, EUROOPA MAJANDUS- JA SOTSIAALKOMITEELE NING REGIOONIDE KOMITEELE Puhta tööstuse kokkulepe – konkurentsivõime ja süsinikuheite vähendamise ühtne tegevuskava [EUR-Lex - 52025DC0085 - EN - EUR-Lex](#)

² KOMISJONI TEATIS EUROOPA PARLAMENDILE, NÕUKOGULE, EUROOPA MAJANDUS- JA SOTSIAALKOMITEELE NING REGIOONIDE KOMITEELE Tegevuskava „RESourceEU“ Kriitiliste toormete strateegia rakendamise kiirendamine, et kohaneda uue reaalsusega [EUR-Lex - 52025DC0945 - EN - EUR-Lex](#)

³ Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2024/1252, 11. aprill 2024, millega sätestatakse kriitiliste toormete kindlate ja kestlike tarnete tagamise raamistik ja muudetakse määrusi (EL) nr 168/2013, (EL) 2018/858, (EL) 2018/1724 ja (EL) 2019/1020 (EMP's kohaldatav tekst) [Määrus - EL - 2024/1252 - EN - EUR-Lex](#)

⁴ Viimastel aastatel on Hiina võtnud vastu mitmeid kriitiliste toormete ja lõpptoodete ning haruldaste muldmetallide töötlemisega seotud seadmete ekspordikontrolli meetmeid. 9. oktoobril 2025 k ehtestatud piirangud hõlmasid teatavaid kriitilisi toormeid sisaldavate tööstustoodete ja kaitseotstarbeliste toodete (nt püsimagnetite) eksteritoriaalset kontrolli.

Avalikule konsultatsioonile vastamise tähtaeg on 29. juulil. Euroopa kriitiliste toormete keskuse õigusliku ettepaneku esitab Euroopa Komisjon 2026. aasta kolmandas kvartalis.

Koostajad

Seletuskirja koostasid Kliimaministeeriumi maavarade osakonna nõunik Margus Raha (margus.raha@kliimaministeerium.ee) ja välissuhete osakonna nõunik Rahel Kelus (rahel.kelus@kliimaministeerium.ee). Valdonna eest vastutab energeetika ja maavarade asekantsler Jaanus Uiga (jaanus.uiga@kliimaministeerium.ee).

Avalikule konsultatsioonile vastamise põhimõtted

- Eesti Euroopa Liidu poliitika prioriteedid aastateks 2025–2027;
- Strateegia „Eesti 2035“, mis on Riigikogu poolt vastu võetud 12. mail 2021;
- Uuendatud Eesti julgeolekupoliitika alused, mille kinnitamine Riigikogus algatati 7. mail 2026;
- Eesti täiendatud seisukohad Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määruse ettepaneku kohta, milles käsitletakse Euroopa kriitilise tähtsusega tooraineid, mis kiideti heaks Vabariigi Valitsuse 28. septembri 2023 istungil ning Riigikogu ELAKi 2. oktoobri 2023 istungil;
- Eesti seisukohad Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määruse kohta, millega muudetakse kriitiliste toormete määrust (EL) 2024/1252, mis kiideti heaks Vabariigi Valitsuse 12. veebruari 2026 istungil ja Riigikogu ELAKi 20. veebruari 2026 istungil;
- Eesti seisukohad majandusjulgeoleku teatise ja RESourceEU tegevuskava kohta, mis kiideti heaks Vabariigi Valitsuse 19. märtsi 2026 istungil ning Riigikogu ELAKi 13. aprilli istungil.

Taust

Euroopa kriitiliste toormete keskus on üks RESourceEU tegevuskava kesksetest meetmetest ning aitab kaasa nii kriitiliste toormete määruse kiiremale rakendamisele kui ka varustuskindluse tagamisele. Eesti on varasemalt koostanud Vabariigi Valitsuse seisukohad antud tegevuskava kohta, milles muu hulgas võeti seisukoht toetada Euroopa kriitiliste toormete keskuse loomist ning juhul, kui keskus luuakse eraldiseisva asutusena, tehti ettepanek see luua Eestisse. Lisaks on Eesti huvi olla keskne osapool haruldaste muldmetallide varude loomisel, seda ka asukohariigina juhul, kui luuakse eraldi füüsiline haruldaste muldmetallide varude allüksus. 2026. aasta juulikuu seisuga on komisjon esialgu loonud keskusega tegeleva üksuse DG GROW alla Brüsselisse, kuid veel on lahtine füüsilise keskuse täpsem struktuur ja asukoht, varude loomise kord ning hoidlate asukohad.

Kriitiliste toormete kasvav olulisus Euroopa Liidu tööstuse, sh rohe- ja digipöörde, kaitsetehnoloogia ja lennundus- ja kosmosetehnoloogia jaoks, ning sagenevad tarnehäiringud nõuavad liiduüleseid meetmeid varustuskindluse ja tööstuse turujõu tagamiseks. Viimastel aastatel hoogustunud kriitiliste toormete ekspordipiirangud ja turumanipulatsioon on esile toonud ELi tööstuse märkimisväärsed sõltuvused kolmandatest riikidest ja kiireloomulise vajaduse nii tarneallikate mitmekesistamise kui ka kohaliku võimekuse tõstmise järgi. Loodava keskuse meetmed vastavad muu hulgas Hiina poolt alates 2023. aastast kehtestatud mitmetele ekspordipiirangutele, sh 2025. aasta oktoobris haruldastele muldmetallidele kehtestatud piirangud.

Kuivõrd antud arengud kriitiliste toormete vallas avaldavad kasvavat mõju ka ELi strateegilisele autonoomiale ja laiemale majandusjulgeolekule, on Euroopa kriitiliste toormete keskuse loomine ja sihistatud meetmed Euroopa tööstuse kaitsmiseks ja tugevdamiseks selgelt vajalikud.

Ka Eesti tööstus on üleilmsest kriitiliste toormete turust otsesemalt ja kaugemalt mõjutatud. Eestis asuvad Kanada ettevõtte Neo Performance Materials (NPM) haruldaste muldmetallide töötlemise ja püsिमagnetite tootmise tehased. Haruldaste muldmetallide ja metallide (sh tantaal ja nioobium) tootmine toimub Sillamäel NPM Silmetis ja püsिमagnetite tehas avati 2025. aasta sügisel Narvas. Oluline on märkida, et selline püsिमagnetite tehas on Euroopas ainulaadne. Sillamäel paiknev kerge haruldaste muldmetallide töötlemise võimekus on aga üks kahest Euroopas, teine samalaadne tehas paikneb Lääne-Prantsusmaal ja kuulub ettevõttele Solvay. Jaanuaris avati Silmetis ka raskete muldmetallide tootmise pilootprojekt, mis on ainuke sellelaadne maailmas väljaspool Hiinat. Neo Performance Materialsi toore tuleb mh Austraaliast ja Malaisiast.

Esialgse mõjude analüüsi kokkuvõte

Mõju elus- ja looduskeskkonnale

Loodava keskuse raames kriitiliste toormete varude loomisel ei ole ulatuslikku lisanduvaid mõjusid elus- ja looduskeskkonnale, kuna ladustamistegevused toimuksid piiratud alal ja nõuavad vähest maakasutust. Kaudselt soodustab keskus töötlemise, ringlussevõtu ja kaevandamisega seotud tegevust, kuivõrd Euroopa kriitiliste toormete keskus tegeleb mh ELi tööstuse projektide toetamisega. Küll aga kehtivad kriitiliste toormete projektidele ranged keskkonnavalased standardid.

Mõju majandusele

Euroopa kriitiliste toormete keskus omaks olulist positiivset mõju ELi tööstusele ja majandusjulgeolekule, eelkõige läbi võimaliku tarnehäiringute võimaliku maandamise varude ja ühisostude kaudu, tööstuse seire ja turuseisu ülevaate edendamise ning kriitiliste toormete projektide rahastamise parema koordineerimise.

Vajaliku toorme ja tarnete tagamine ELi tööstusele on võtmetähtsusega, eriti kaitsevaldkonna, lennundus- ja kosmostööstuse ja ringmajandusele ülemineku vaatest. Loodav keskus, eriti varude loomine ja võimalik nõudluse koondamine, võib kriisiolukordades oluliselt kaasa aidata varustuskindluse tagamisele, tarnešokkide ja turumanipulatsiooni mõju leevendamisele ning tarneahelate stabiliseerimisele, sh vähendatakse hinnakõikumise mõju ning edendatakse kerksust turumanipulatsiooni, välise mõjutamise ja ekspordipiirangute vaates. Ka kriitiliste toormete ringsuse edendamine ning teadus- ja arendustegevuse toetamine valdkonna rahastuse koordineerimise parendamise kaudu toetab majandust, seda läbi ringmajanduslike lahenduste ja tööstuse toetamise ning uute majanduslike võimaluste loomise. Varude loomisel ja tarnešokkide leevendamisel on positiivne mõju ka Eesti vastava tööstuse ettevõtetele. Potentsiaalselt võimaldab varude loomine või nõudluse koondamine vältida tööprotsesside katkemist ja ärilist kahju ning seeläbi kaitsta ka valdkonna töökohti.

Mõju riigieelarvele ning riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele, kuludele ja tuludele

Kui ELi tasemel otsustatakse hakata varuma haruldasi muldmetalle, võib Eesti kaasumine kaasa tuua nii ühekordseid investeeringukulusid kui ka püsivaid tegevuskulusid riigieelarves juhul, kui avalik sektor toetab tööstust või loob täiendavad varud lisaks tööstuse hallatud varudele. Ühekordsed kulud võivad olla seotud varude loomiseks vajaliku hoone või taristu, sh kübertaristu lahenduste arendamisega. Püsikulud võivad hõlmata ka varude hoidla haldamisega seotud personalikulusid ning taristu hooldus- ja ülalpidamiskulusid. Eesti kontekstis on antud taristu mastaap aga marginaalne, kuivõrd haruldaste muldmetallide kogused on võrreldes teiste kriitiliste ja strateegiliste toormetega (sh näiteks liitium, grafiit jne) oluliselt väiksemad ning hoidla(te) näol ei oleks sel juhul tegemist suuremahulise taristuga. Küll aga sõltuvad varu tegelikud kulud lisaks füüsilisest mahust muu hulgas ka materjali väärtusest, turvanõuetest, auditist, kindlustusest, roteerimisest, kvaliteedinõuetest jne.

Varude loomise, sh võimalike haruldaste muldmetallide varude loomise kulude täpne ulatus sõltub liiduüleselt kokkulepitavast korrast. Eesti hinnangul peaks varude hoiustamine toimuma eelkõige tööstuse juhtimisel, põhinedes ELi ja riigi poliitilisel ja strateegilisel toel ning suunisel. Riikliku avaliku sektori hoiustamise meetmed peaksid olema vaid täiendavad, mitte esmased ning seega lasuks ka kulude katmise kohustus eelkõige ettevõtetel ning EL eelarvel.

Kulude täpne ulatus sõltub keskuse õiguslikust vormist, organisatsioonilisest struktuurist, taristuvajadusest ning sellest, millises mahus kaetakse keskuse rajamise ja toimimisega seotud kulud Euroopa Liidu vahenditest. Seejuures sõltub eelarvemõju keskuse rahastamismudelitest ning sellest, kas ja millises ulatuses nähakse rahastamist ette Euroopa Liidu järgmise pikaajalise eelarveperioodi raames kavandatavast Euroopa Konkurentsivõime Fondist või muudest liidu rahastamisallikatest. Komisjon on RESourceEU tegevuskavas⁵ markeerinud, et loodav keskus hakkab uuel eelarveperioodil rahalist tuge saama Euroopa Konkurentsivõime Fondist (EKF). Samuti kinnitab nii komisjoni ettepanek Euroopa Konkurentsivõime Fondi määruseks⁶ kui ka

⁵ [EUR-Lex - 52025DC0945 - EN - EUR-Lex](#)

⁶ [EUR-Lex - 52025PC0555R\(01\) - EN - EUR-Lex](#)

16. juunil EL Nõukogus kinnitatud üldine lähenemisviis⁷ kriitiliste toormete valdkonna rahastuse osana vastupanuvõime, julgeoleku, kaitsetööstuse ja kosmosepoliitika klastrist, sh kinnitab üldise lähenemisviisi sektsiooni 1 artikkel 42 võimaluse kriitiliste toormetega seotud tegevuste rahastamiseks. Antud tegevused kattuvad RESourceEU tegevuskavas ja avaliku konsultatsiooni raames komisjoni poolt esitatud Euroopa kriitiliste toormete keskuse funktsioonidega. EKF maht 2028-2034 eelarveperioodiks ning selle kasutusulatus (sh abikõlblikkus jm reeglistik) lepitakse kokku käimasolevate läbirääkimistel tulemusel, eeldatavasti 2027. aastal.

Täpsemaid mõjusid riigi eelarvele ja muudele ressurssidele on võimalik hinnata pärast Euroopa Komisjoni õigusliku ettepaneku esitamist ning kriitiliste ja strateegiliste toormete varude loomise korra täpsustumist. Võimalikke eelarvelisi kulusid käsitletakse riigieelarve strateegia ja riigieelarve koostamise protsessis ning nende katmine otsustatakse vastavalt riigi eelarvelistele võimalustele.

Mõju regionaalarengule

Regionaalarengu vaates võib muu hulgas haruldaste muldmetallide varude loomine aidata vältida võimalikke haruldaste muldmetallide töötlemise ja püsimagnetite tootmise tööprotsesside katkestusi Ida-Virumaal.

Mõju riigi julgeolekule ja välissuhtlusele

Euroopa kriitiliste toormete keskuse loomine aitab tugevdada ELi strateegilist autonoomiat ja majandusjulgeolekut, vähendades ELi tööstuse sõltuvusi välisest toormest ning seeläbi maandades ka haavatavusi vaenulike riikide mõjutuskatsetele läbi turutõrgete loomise.

Kuivõrd Hiina ja Ameerika Ühendriikide kaubandussuhete seis ja selle mõju kolmandatele osapooltele on endiselt ebakindel ja kaubandussõja vaherahu ei ole veel ametlikult pikendatud novembrist kaugemale, on oluline tugevdada nii riiklikku kui ka regionaalset kerksust, juhuks kui turuseis ja tarneallikad peaksid ootamatult olulisel määral muutuma. ELi kohaliku tööstuse võimestamine ja kaitsmine, eriti püsimagnetite ja haruldaste muldmetallide vallas, on seega tervitatav ning võib kaasa tuua täiendavat rahastust ja tähelepanu Eesti tööstusele.

Samuti mõjutab täiendav tähelepanu ning võimalik rahastus positiivselt Eesti välissuhtlust, tugevdades meie prestiiži ja positsiooni erinevatel läbirääkimistel. Samas võib strateegiliste toormete hoiustamine Eesti territooriumil tuua täiendavad riskid riigi julgeolekule, kuna võimalike objektide hüpoteetiline kahjustamine haavaks riigi majandust.

Sotsiaalne mõju

Kriitiliste toormete varustuskindluse tagamine aitab kaitsta Eesti kohalikku tööstust ja töökohti antud valdkonnas. Stabiilsemate investeerimistingimuste loomine omab positiivset mõju tervele väärtusahelale, toetades pikaajalist tööhõivet.

⁷ [GROWTH - ECF: Partial General Agreement in the Council reached](#)

Eesti seisukohad ja nende põhjendused

- 1. Eesti peab oluliseks, et Euroopa Liidu kriitiliste ja strateegiliste toormete tööstusandmete kogumine hõlmaks kogu väärtusahelat või vähemalt selle Euroopa Liiduga seotud osa. Andmete kogumisel tuleb vähendada liikmesriikide vahelist killustatust ning edendada ühtseid ja standardiseeritud andmeformaate. Samuti on oluline, et tööstusettevõtted edastaksid Euroopa Komisjonile asjakohast sisendit viisil, mis tagab esitatud teabe turvalise käsitlemise, konfidentsiaalsuse ja ärisaladuse kaitse. Andmete jagamisega peab ettevõtetele kaasnema praktiline kasu.**

Selgitus: Kriitiliste ja strateegiliste toormete tööstusandmete süsteemsem kogumine ettevõtetele on vajalik, et tulevane Euroopa kriitiliste toormete keskus saaks täita oma rolli ELi toormepoliitika praktilise rakendaja ja koordineerijana. RESourceEU tegevuskava kohaselt on keskuse ülesandeks mh kujundada süsteemne ülevaade kriitiliste toormete väärtusahelatest ning esmastest ja teisestest turgudest. Selle funktsiooni täitmine eeldab, et Euroopa Komisjonil ja liikmesriikidel on ajakohased, võrreldavad ja piisava detailsusega andmed kogu väärtusahela kohta alates kaevandamisest ja töötlemisest kuni ringlussevõtu, teiste toormevoogude ning lõppkasutuseni, lähtudes mh andmete kättesaadavusest väärtusahelate EL-välise osade kohta.

Kvaliteetsete ja standardiseeritud andmete kogumine on vajalik ka kriitiliste toormete määruks 2030. aastaks seatud kaevandamis-, töötlemis- ja ringlussevõtu võimekuse sihtide täitmise ning seniste meetmete tõhususe paremaks hindamiseks. Nende eesmärkide täitmist ei ole võimalik usaldusväärselt jälgida, kui liikmesriikide, ettevõtete ja Euroopa Komisjoni kasutatavad andmed ei ole võrreldavad või kui väärtusahela eri etapid on ebaühtlaselt kaetud. Eristada on vaja esmast ja teisest tooret, kaevandamist ja töötlemist, olemasolevat ja kavandavat tootmisvõimsust ning tegelikku ja prognoositavat nõudlust strateegilistes sektorites, nagu kaitsetööstus, lennundus- ja kosmosetööstus, taastuvenergia ning teised puhta tehnoloogia väärtusahelad.

Eriti oluline on parandada nõudlusandmete kvaliteeti nendes väärtusahelates, kus lõpptoodete tootmine sõltub väga spetsiifilistest toormeühenditest. Näiteks võiks haruldaste muldmetallide magnetite tootjatelt koguda standardiseeritud kujul andmeid selle kohta, millises koguses ja millist tüüpi haruldaste muldmetallide oksiide on vaja konkreetsete tooteplatvormide jaoks, mida ettevõtted kavandavad turule tuua, jälgides seejuures ärisaladuse vm asjakohaseid piiranguid. See võib hõlmata näiteks elektriauto mudelit, avamere-tuulegeneraatori mudelit, veeringluspumpa või kaitsetööstuse rakendustes kasutatavat ajamisüsteemi. Vajadused tuleks võimaluse korral esitada aastase või poolaastase tarbimisvajaduse prognoosina ning eristada oksiiditüüpide kaupa, näiteks neodüüm, praseodüüm, samaarium, gadoliinium, düsproosium, terbium või ütrium. Selline lähenemine aitaks luua ELi ühtsel turul senisest usaldusväärsema nõudlusprofiili ning parandada läbipaistvust täpsete koguste ja vajalike oksiiditüüpide osas.

Toormete analüüs peab pakkuma praktiliselt kasutatavaid hinnanguid tarneallikate koondumise, nõudluse väljavaadete, strateegiliste projektide arendusportfellide, võimalike

rahastustaotluste- ja lubade menetlemise kitsaskohtade ning regulatiivsete riskide kohta. Andmete kogumisega peab ettevõtetele kaasnema praktiline kasu, sealhulgas näiteks suurem teadlikkus olemasolevate rahastusinstrumentide ja toetuste osas, tugi varustuskindluse riskide tuvastamise osas jne.

Ettevõtete sisendi kogumisel tuleb samal ajal vältida liigset halduskoormust, andmete dubleerivat küsimist ning tundliku äriteabe põhjendamatut koondamist. Tööstuselt kogutavad andmed peaksid olema selgelt eesmärgistatud ja nende detailsusaste proportsionaalne ning neid tuleks kasutada eelkõige koondatud ja analüütilisel kujul. Esitatud teabe turvaline käsitlemine, konfidentsiaalsus ja ärisaladuse kaitse on eeltingimus selleks, et ettevõtted oleksid valmis jagama sisulist ja kvaliteetset infot, mida on vaja ELi varustuskindluse riskide hindamiseks ja kriitiliste toormete määruse (EL) 2024/1252 eesmärkide täitmise jälgimiseks.

- 2. Eesti peab Euroopa Liidu tasandil varude loomist oluliseks julgeolekut, sealhulgas majandusjulgeolekut ja majanduslikku stabiilsust tagavaks struktuurseks vahendiks, kuid leiame, et varude loomise eesmärgiks peab eelkõige olema kriisiolukordadele reageerimise võimaldamine ja varustuskindluse tagamine. Keskenduda tuleb eelkõige toormetele, millel on märkimisväärne tarnerisk ning strateegiline tähtsus Euroopa Liidu tööstuse väärtusahelate jaoks. Varude vabastamine peab põhinema sõltumatul turujärelevalvel ja põhjalikel riskihinnangutel ning selgel pädevuste ja vastutuse jaotusel, et vältida turumoonutusi ja ebaausat konkurentsi.**

Selgitus: Kriitiliste ja strateegiliste toormete varude loomine ELi tasandil võib olla vajalik vahend Euroopa tööstuse, kaitsevõime ja majandusliku toimepidevuse tugevdamiseks, kuid selle eesmärk, ulatus ja toimimisviis peavad olema piiritletud. Varusid tuleks käsitada eelkõige kriisivalmiduse, varustuskindluse tagamise ja tarnehäirete maandamise instrumendina, mitte tavapärase hindade kujundamise meetmena.

Varude vabastamine peaks olema lubatud üksnes selgelt määratletud juhtudel, näiteks tõsise tarnehäire, ekspordipiirangute, geopoliitilise kriisi, logistilise katkestuse, turumanipulatsiooni või spekulatiivse hinnatõusu korral, kui sellel on otsene mõju ELi strateegiliste sektorite toimepidevusele. Varude vabastamine ei tohiks asendada ettevõtete enda riskijuhtimist, pikaajalisi tarnelepinguid, mitmekesistamist ja varude planeerimist. Avaliku sektori roll peaks olema täiendav ning suunatud olukordadele, kus erasektori olemasolevad mehhanismid ei ole piisavad süsteemse riski maandamiseks.

Varude loomisel tuleks keskenduda eelkõige toormeliikidele, millel on samaaegselt suur tarnerisk ja kriitiline roll ELi strateegilistes väärtusahelates, fookusega kaitsetööstusel, kosmose- ja lennundustööstusel ning energeetikasektoril. Prioriseerimine aitab vältida varude loomise liigset hajumist ning suunata avaliku sektori sekkumine sinna, kus turupõhised lahendused ei pruugi kriisiolukorras olla piisavad, samuti optimeerida varude loomise ja käitlemisega seotud kulu. Sellegipoolest ei ole kriitilisus staatiline kategooria, vaid muutub ajas koos nõudluse, tehnoloogilise arengu, geopoliitiliste riskide, kaubanduspiirangute ja turukontsentratsiooniga. Varude planeerimine ja juhtimine peab seega põhinema pideval

turuseirel, stressitestidel ning materjalivoogude ja jälgitavuse analüüsil ning varude loomise ja muutmise seotud otsustele peavad eelnema põhjalikud riskihinnangud.

Euroopa Kontrollikoja eriraport⁸ kriitiliste toormete kohta kinnitab, et mitme toormeliigi puhul on ELi sõltuvused märkimisväärsed ning sageli koondunud ühele või vähestele tarnijatele. Näiteks on raportis osutatud, et Hiina osakaal ELi magneesiumiga varustustatuses on 97% ja galliumiga varustustatuses 71%, Tšiili osakaal liitiumiga varustustatuses 79% ning Türgi osakaal booriga varustustatuses 99%. Samuti ületavad töötlemisetapis 65% sõltuvusmäärade liitium, magneesium, gallium ja haruldased muldmetallid ning kaevandamisetapis boor. Need näited ilmestavad, et varude loomise vajadust tuleb hinnata materjalipõhiselt, lähtudes nii tarneallikate koondumisest kui ka toorme asendamatuses strateegilistes sektorites.

Tagamaks, et varude loomine, haldamine ja vabastamine ei moonutaks konkurentsi ega annaks põhjendamatu eelist üksikutele ettevõtetele või liikmesriikidele, on vajalik selge pädevuste ja vastutuse jaotus. Otsused peaksid põhinema sõltumatul turujärelevalvel, riskihindamisel ja läbipaistvatel käivitamis- ning lõpetamiskriteeriumidel, võttes arvesse nii tarnehäire ulatust, mõju strateegilistele sektoritele, olemasolevaid erasektori varusid kui ka võimalikke asendustarveid. Vabastamismehhanismi puhul on oluline selgelt sätestada kord ja kriteeriumid, mille alusel ettevõtted (sh kaitse- ja energiavaldkonna ettevõtte, kellest osa võivad olla riigihangete seaduse tähenduses hankijad), saavad ligipääsu varudele ja ühisostude kaudu soetatud toormetele.

3. Eesti on seisukohal, et Euroopa Liidu tasandil kriitiliste ja strateegiliste toormete varude loomine peab toimuma tihedas era- ja avaliku sektori koostöös. Erasektori ettevõtted peavad olema keskseks osapooliks ladustamistegevustes ning liikmesriigi avaliku sektori roll varude loomisel võiks eelkõige olla täiendav ja koordineeriv.

Selgitus: Kriitiliste ja strateegiliste toormete varude loomine Euroopa Liidu tasandil peab põhinema selgel rollijaotusel avaliku ja erasektori vahel. Varude loomise strateegiline lähtekoht, prioriteetsete toormete loend(id), varude loomise, haldamise ja kasutuse kriitilised funktsioonid ja riskistsenaariumid peavad lähtuma ELi ja liikmesriigi tasandi riskihinnangust ja suunisest. Tööstuse roll on seejuures anda sisuline nõudluse, turuolukorra ja tehniliste tingimuste sisend, kuna ettevõtetele on parim ülevaade konkreetsete toormete kasutusest, kvaliteedinõuetest, asendatavusest, tarneaegadest ja strateegiliste väärtusahelate tegelikest kitsaskohtadest.

Erasektori valduses olevaid varusid tuleks käsitleda varude süsteemi keskse osana. Liikmesriigi avaliku sektori eesmärk ei peaks olema tööstuse varude dubleerimine, vaid nende parem kaardistamine, koordineerimine ja vajaduse korral avaliku mandaadi alusel kasutatavaks tegemine.

⁸ [Eriaruanne 04/2026: Energiasüsteemi ümberkujundamiseks vajalikud kriitilised toormed | European Court of Auditors](#)

Varude hoiustamine liikmesriigi avaliku sektori poolt peaks olema täiendav, mitte esmane lahendus. Liikmesriikide asutusi või varuagentuure tuleks kasutada eelkõige olukorras, kus see üksnes erasektori tegevusena võimalik ei ole või kus konkreetse toormeliigi puhul on vajalik tugevam avalik kontroll, erapooletu ligipääs või strateegilise varu tagamine. See aitab vältida liigset haldus- ja finantskoormust ning vähendab riski, et avaliku sektori sekkumine hakkab asendama ettevõtete enda riskijuhtimist, tarneahelate mitmekesistamist ja pikaajalisi lepingulisi lahendusi.

4. Eesti leiab, et loodavad kriitiliste ja strateegiliste toormete varud peaksid olema liiduüleselt hajutatud, võttes arvesse tööstuse geograafilist jaotust, geopoliitilist olukorda ning eri liikmesriikide tööstuse tugevusi. Haruldaste muldmetallide ladustamise korral peavad vastava Eesti ettevõtete esindajad olema Euroopa Liidu asjakohastes protsessides igakülselt kaasatud.

Selgitus: Kriitiliste ja strateegiliste toormete varude paiknemine peab toetama Euroopa Liidu varustuskindlust tervikuna ning vähendama riski, et ühe piirkonna tarnehäire, logistiline katkestus või julgeolekuolukorra halvenemine mõjutab ebaproportsionaalselt kogu väärtusahela toimimist. Seetõttu tuleks varud kavandada, luua ja hallata liiduüleselt hajutatuna, paiknedes võimalikult lähedal nende tööstuslikele väärtusahelate osadele ja lõppkasutajatele, kelle toimepidevuse tagamiseks varusid luuakse. Oluline on hinnata ka, millistes väärtusahela etappides ja piirkondades on võimalike tarnehäirete mõju kõige suurem.

Arvesse tuleb võtta nii tööstuse paiknemist, transpordi- ja logistikavõimekust, tarneaegade kriitilisust kui ka eri liikmesriikide tööstuslike tugevusi. Hajutatud varude süsteem aitab vähendada sõltuvust üksikutest ladustamiskohtadest, suurendab kriisilukorras paindlikkust ning võimaldab kiiremini reageerida piirkondlikele või sektoripõhiste tarnehäiretele. Samuti aitab see vältida olukorda, kus varude kasutuselevõtt sõltub üksnes ühe liikmesriigi taristust, haldusvõimekusest või julgeolekukeskkonnast.

Eesti jaoks on oluline, et haruldaste muldmetallidega seotud varude kavandamisel ja haldamisel oleksid Eesti ettevõtete esindajad igakülselt kaasatud. Eestis paikneb haruldaste muldmetallide väärtusahela seisukohalt oluline tööstuslik kompetents ja töötlemisvõimekus, mistõttu tuleb varude planeerimisel arvestada Eesti ettevõtete tehnilist sisendit, toorme vajadust, kvaliteedinõudeid ja rolli Euroopa tarneahelates.

Hajutatud varude süsteem peab olema koordineeritud ja läbipaistev. Liiduülese lähenemise eesmärk ei ole luua killustatud riiklikke varusid, vaid tagada, et erinevates liikmesriikides paiknevad varud moodustaksid ühtse, auditeeritava ja vajaduse korral kiiresti kasutatava süsteemi. Selleks on vajalik selge arvepidamine, ühtsed ligipääsu- ja vabastamistingimused ning piisav koordineerimine Euroopa Liidu, liikmesriikide ja ettevõtete vahel.

5. Eesti leiab, et ühisoste tuleks rakendada vaid siis, kui ohus on Euroopa Liidu strateegiliste sektorite, sealhulgas kaitse- või energiatööstuse varustuskindlus ning eelkõige nende toormete puhul, mille puhul on üksikettevõtete läbirääkimisvõimalused piiratud. Eesti toetab korda, mille kohaselt antakse ühisostude sooritajale kriisilukorras volitus pidada ühisostust huvitatud

äriühingute nimel läbirääkimisi. Kõikidel Euroopa Liidu riikide ettevõtetel peab olema nende vajadustele vastav ligipääs ostetud kriitilistele või strateegilistele toormetele.

Selgitus: Kriitiliste ja strateegiliste toormete ühisostud võivad olla vajalikud ELi majandusjulgeoleku, kaitsevalmiduse ja tööstuse toimepidevuse tugevdamiseks, kuid neid tuleks eelkõige käsitleda kriisimeetmena. Ühisoste tuleks rakendada eelkõige olukordades, kus tarnehäire, ekspordipiirang, geopoliitiline kriis või tarnijate ebaproportsionaalselt tugev turupositsioon ohustab kaitse-, energia-, kosmose- või muu strateegilise tööstuse varustuskindlust ning kus üksikettevõtete läbirääkimisvõimalused on piiratud.

Ühisostude prioriteedid peavad põhinema põhjalikul riskihinnangul. Eelkõige tuleks keskenduda suure varustuskindluse riskiga toormeliikidele, mis on olulised kaitsetööstuse, lennunduse ja kosmose ning taastuvenergeetika vaates, sealhulgas näiteks haruldased muldmetallid, akutoormed, gallium, magneesium, grafiit või volfram.

Eesti toetab lähenemist, mille kohaselt võib ühisostude sooritajale avalikus, era- või mõlemas sektoris anda kriisiolukorras selgelt piiritletud ja ajaliselt piiratud volituse pidada läbirääkimisi volitusega ühinenud ettevõtete nimel. Selline mehhanism peab täiendama, mitte asendama ettevõtete tavapärast hanketegevust, pikaajalisi tarnelepinguid ja tarneaahelate mitmekesistamist. Ühisostude tulemusel hangitud kriitilistele või strateegilistele toormetele peab olema kõikidel ELi liikmesriikide ettevõtetel mittediskrimineeriv ja nende tegelikele vajadustele vastav ligipääs enne ühiostu määratletud tingimustel ja viisil. Jaotusmehhanism peab olema läbipaistev ning lähtuma toorme kasutusest kriitilistes funktsioonides, tarnehäire mõjust, ettevõtete rollist strateegilistes väärtusahelates ning olemasolevatest varudest ja alternatiivsetest tarnevõimalustest.

6. Eesti toetab kriitiliste ja strateegiliste toormete tööstuse rahastamisel erinevate rahastamisinstrumentide, sealhulgas laenude, garantiide ja toetuste paindlikku kasutamist, lähtudes projekti iseloomust ja eesmärgist. Leiame, et toetused võivad olla põhjendatud teadus- ja arendustegevuse, maavarauuringute ning strateegiliste investeeringute toetamisel. Valdonna rahastamisel on oluline võimestada ka ringlussevõtu ja toormete asendamise tehnoloogiaid, kuivõrd need aitavad tarnehäirete korral tagada varustuskindluse.

Selgitus: Eesti hinnangul peaks Euroopa kriitiliste toormete keskuse roll rahastamisel olema eelkõige koordineeriv, ettevalmistav ja riske vähendav. Keskus võiks ettevõtetel aidata koondada nõudlust ning seotud andmeid, toetada ostulepete kujundamist, vahendada tehnilist ekspertiisi ning aidata leida projektide elluviimiseks sobivaid ELi, liikmesriikide ja erasektori rahastusallikaid. Selline lähenemine võimaldab tugevdada Euroopa kriitiliste toormete väärtusahelaid ilma uue koormava rahastusstruktuuri loomiseta, vältida kattuvust ning aitab suunata piiratud avaliku sektori vahendeid kõige suurema strateegilise mõjuga projektide elluviimiseks. Seniseid instrumente tuleb kasutada sihistatumalt, sealhulgas laenude, garantiide ja muude riskijagamise mehhanismide kaudu, mis aitavad muuta strateegilised projektid investoritele rahastamiskõlblikumaks ja seeläbi parandada ligipääsu erasektori rahaturule.

Tagastamatute toetuste kasutamine peaks olema põhjendatud eelkõige valdkondades, kus turupõhine rahastus ei ole piisav või kus avalik lisandväärtus on märkimisväärne. Sellisteks valdkondadeks on eelkõige teadus- ja arendustegevus, tehnoloogiate piloteerimine ning maavarauuringud. Prioriteetseimate uuringute toetamine aitab luua eeldused tulevaste strateegiliste projektide tekkeks ja optimaalseks struktureerimiseks (arvestades mh võimalikke rahastamislahendusi) ning tugevdab ELi sisemist varustuskindlust. Rahastuse suunamisel tuleb erilist tähelepanu pöörata ka ringlussevõtu ja toormete asendamise tehnoloogiatele, aitamaks vähendada sõltuvust esmastest toormetest, maandada tarnehäirete mõju ning tugevdada Euroopa tööstuse vastupanuvõimet.

Oluline on, et Euroopa kriitiliste toormete keskuse raames arendatav tööstuse seire ja andmete kogumine oleksid lahendatud viisil, mis võimaldab saada rahastuslahenduste ja -allikate paremaks koordineerimiseks praktilisi hinnanguid tarneallikate koondumise, nõudluse väljavaadete, projektide arendusportfelli puudujääkide jms kohta. Süsteemse seire arendamine peaks aitama suunata rahastust sinna, kus selle mõju varustuskindlusele, kaitsevalmidusele, tööstuse konkurentsivõimele ja strateegiliste väärtusahelate toimepidevusele on kõige suurem, vältides samas ebaproportsionaalset (haldus)koormust.

Arvamuse saamine ja kooskõlastamine

Seisukohtade koostamisel küsiti sisendit Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumilt, Välisministeeriumilt, Kaitseministeeriumilt, Justiits- ja Digiministeeriumilt, Rahandusministeeriumi ning Regionaal- ja Põllumajandusministeeriumilt. Algatus saadeti arvamuse saamiseks ka lisas 3 loetletud huvirühmadele. Laekunud arvamused seisukohtade kujundamiseks ja nendega arvestamine on toodud välja seletuskirja lisas 4 esitatud kaasamistabelis. Täidetud avaliku konsultatsiooni küsimustik on leitav lisas 5.